HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 11 Issue 5, October 2019

DOI Number: 10.9737/hist.2019.785

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 20.09.2019 Kabul Tarihi: 07.10.2019

Atıf Künyesi: Metin Seyyar, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Osmanlı Hanedan Algısı", *History Studies*, 11/5, Ekim 2019, s. 1709-1730.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Osmanlı Hanedan Algısı

Travels of Evliya Çelebi in The Ottoman Dynasty Perception

Metin Seyyar

ORCID No: 0000-0003-4560-2438

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Volume 11
Issue 5
October
2019

Öz: Seyahatnâme, XVII. yüzyılda Evliyâ Çelebi tarafından kaleme alınan, edebiyattan coğrafyaya, mimariden kültür ve sanata pek çok alana kaynaklık eden önemli bir eserdir. *Seyahatnâme* aynı zamanda Osmanlı hanedanı ve padişahları hakkında da en temel kaynaklardandır. Bu çalışmada, *Seyahatnâme*'deki Osmanlı hanedanı algısı ve bilgisi tartışılmıştır. Evliya, Osmanlı hanedanı konusunda önemli tarihi ve sözlü bilgiler aktarmıştır. Evliya Çelebi'nin hanedanla ilgili anlatısında, hem yazılı hem de yoğun bir sözlü kültürün izleri tespit edilmiştir. Evliya Çelebi, sadakatle Osmanlı hanedanına bağlı seçkin bir Osmanlı'dır. Osmanlılar, Evliya'nın imgesinde kudsîyet taşıyan bir yönetimdir. Evliya'ya göre, Osmanlı padişahı gâzidir, dindardır ve İslamın hâmisidir. Yine Evliya'nın imgesinde Osmanlı hanedanı Evliyaların ve Hz. Peygamberin şefaatlerine mazhar olarak hüküm sürmektedir.

Anahtar kelimeler: Evliya Çelebi, Seyahatnâme, Osmanlı Hanedanı, Algi.

Abstract: Seyahatnâme, written by Evliya Çelebi in 17th century, is an important work serving as a source-book for a variety of fields, such as literature, geography, architecture and art. In addition, Seyahatnâme is one of the main sources for the Ottoman dynasty its sultans and other member. In this study, I explore the information give in Seyahatnâme in regard to the Ottoman dynasty and its perception of it. Evliya, narrates very important historical and verbal accounts about Ottoman dynasty. It has been found that Evliya Çelebi's account of the dynasty contains information the details of cultural setting of the period. Evliya Çelebi is a distinguished Ottoman loyal to the dynasty. In his perception, Ottoman rule portekes in divinity. According to Evliya, Ottoman sultan is a ghazi a devout muslim and protector of the religion. Moreover, for Evliya Ottoman dynasty is subject to the media forship of the prophet and the saints (Evliya.)

Keywords: Evliya Çelebi, Seyahatnâme, Ottoman Dynasty, Perception.

Giriş

Evliya Çelebi tarafından kaleme alınan *Seyahatnâme* adlı eser, Osmanlı İmparatorluğu'nun XVII. yüzyılından yansıyan sosyal, kültürel, askeri, dini, iktisadi, bürokratik ve diplomatik aynası hükmündedir. Eser, yazıldığı zamanın koşullarında, birden fazla coğrafyaya ve bu coğrafyalarda meydana gelen sosyo-kültürel-iktisadi olaylara, farklı zümrelerin bireylerin yaşamlarına, mücadelelerine ve savaşlarına tanıklık eder. Osmanlı Devleti bünyesindeki çok çeşitlilik, çok kültürlülük eseri çepeçevre sarmış bunların herbirinden önemli izler taşımıştır. Bu nedenlerle *Seyahatnâme*, Osmanlı'nın hüküm sürdüğü tüm coğrafya için bir el kitabı niteliğinde olup Osmanlı tarihi çalışmaları için vazgeçilmez ve eşsiz bir kaynaktır. *Seyahatnâme*, Osmanlıların düşünce dünyasını ve zengin entellektüel birikimini ortaya koyması bakımından da önem arz etmektedir.

İlk defa Hammer tarafından bilim camiasına tanıtılan *Seyahatnâme*, H.1314/M.1896 yılında Osmanlıca basılmıştır. Fakat *Seyahatnâme* uzun yıllar ilgi görmemiştir.¹ Orhan Şaik Gökyay'ın ömrünün son yıllarında *Seyahatnâme* üzerinde çalışması, Robert Dankoff'un araştırmalarını (Evliya Çelebi In Bitlis, The Intimate Life of An Ottoman Statesman Melek Ahmed Pasha (1588-1662): As Portrayed In Evliya Çelebi's Book of Travels, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Okuma Sözlüğü, Seyyah-ı Âlem Evliya Çelebi'nin Dünyaya Bakışı) *Seyahatnâmede* yoğunlaştırması, eserin transkripsiyonunun Orhan Şaik Gökyay'ın izinden Robert Dankoff, Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman tarafından devam ettirilmesi eserin kullanılabilirliğinin artmasını sağlamıştır. Nitekim bu eserle ilgili son yıllarda pekçok farklı konularda, alanlarda çalışmalar yapılmıştır. Çünkü eser, farklı bilim dallarından çok çeşitli türden çalışmaların yapılmasına, çapraz okumalarla yeni sorularla yeniden ele alınmasına imkân verecek kadar zengin içeriğe sahiptir.

Ele alınan bu makalede, *Seyahatnâme*'nin Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan transkripsiyonu kullanılmıştır.

Bu çalışmanın ana amacı, Evliya Çelebi'nin, *Seyahatnâmesi*'nde Osmanlı hanedanı ile ilgili verdiği bilgileri ortaya koyup, bu bilgilere farklı sorular sorarak Evliya Çelebi gözünden Osmanlı hanedanı ve hanedan üyelerinin nasıl görüldüğünü, kısacası Evliya'nın hanedan bilgisini ve algısını (imgesini) belirlemektir.

Evliya Çelebi'nin Osmanlı hanedanı ile ilişkisi, hanedana bakış açısı müstakil uzun soluklu bir araştırmaya konu olmamıştır. Ancak bu konu üzerinde Yahya Kemal Taştan tarafından bir makale kaleme alınmıştır. Makalede, Evliya Çelebi'nin hanedana bakışı merkez-çevre bağlamında incelenmiştir. Biz ise bu çalışmada Evliya Çelebi'nin hanedana bakışının onun zihninde var olan algılar, imgeler üzerinden ve onun tarih bilgisi üzerinden irdelemeye çalışacağız.

Bilindiği üzere Osmanlı siyasal ve toplumsal düşüncesinde sultan ile hanedan, devletin merkezini oluşturur. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nde toplum, sultan ve onun etrafında toplanan kullardan oluşan merkeziyetçi bir sistemle yönetilmektedir.² İmparatorluk sultanın mülküdür ve bu mülkte yaşayan *reaya* da sultanın malıdır. Sultan bu mülk üzerinde istediği gibi değil, adaletle yönetim sağlamak zorundadır ki bu düzene “daire-i adalet” adı verilir.³ Fleischer; "Osmanlı ilim adamları sistemi ussal bir temele dayandırmak için, kanunu kullanan güçlü bir merkezi otorite olmadan şeriatın korunamayacağını gösteren felsefi ilkelere başvuruyorlardı. Bu ussallaştırma klasik ifadesini *Daire-i Adliye*de buluyordu. *Daire-i Adliye* Aristoteles'e (başkalarına da) atf edilen, Devvan'i ve onu Osmanlı'ya uyarlayan Kınalızâde tarafından sistemleştirilen ve islamileştirilen eski bir siyasi bilgelik örneğidir" der. Osmanlı Devleti'nde hanedan ve padişah devletin merkezindedir. Devlet, hanedansız düşünülemez, hanedanın yokluğu devletin yokluğu anlamına gelir.⁴

¹Evliya Çelebi Seyahatnâmesi çalışmaları hakkında geniş bir değerlendirme için bakınız. Nuran Tezcan, “1814’ten 2011’e Seyahatnâme Araştırmalarının Tarihçesi”, *Evliyâ Çelebi*, Ed. Nuran Tezcan-Semih Tezcan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Ankara 2011, s. 90.

²Patrimonyal siyasî rejimde ülke bir büyük hane hükmündedir. Hanedan, esas aileyi oluştururken, padişah ev halkının başı olarak, Tanrı tarafından kendisine tevdi edilen tebaanın geçimini sağlamayı üstlenmiştir. Resmi görevliler de, aile reisi padişahın kulları sıfatıyla doğrudan ona bağlı olarak büyük hanenin işlerini gören hizmetkârlar durumundadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bedri Gencer, "Osmanlı Meşruiyet Tabakalaşmasının Oluşumu", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, S.30, Mart 2004, s. 72.

³Halil İnalcık, “Adaletnameler”, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adâlet*, Eren Yayınları, İstanbul 2000, s. 75.

⁴Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 65.

"Osmanlı siyasal ve toplumsal yapısı esas alındığında, Osmanlılığın üç belirleyici temel şartı vardır: *Devlete hizmet, dine hizmet ve âdâb-ı Osmanî'yi bilmek*".⁵ "Devlete hizmetin en önemli yönü, devletin somutlaşmış biçimi olarak kabul edilen padişaha tam bir sadakatle bağlılıktır. Müslüman olmak ve İslamlığın en yüksek ülkülerine sahip çıkmak ise dine hizmet etmek olarak algılanmıştır. Bunun yanında Osmanlı âdâbını bilmek, İslam kültür ve geleneğini hakkıyla öğrenmek, özümsemek, nazım ve nesriyle Osmanlı Türkçesinin inceliklerini kavramak, seçkin Osmanlılığın töre ve geleneklerine uygun bir yaşam sürdürebilmek, yönetici sınıfı yönetenlerden ayıran düşünsel ve kültürel bir faktör olarak iki sınıf arasında bir eşik görevi görmüştür".⁶ Evliya'yı da *Adâb-ı Osmanî*'yi bilen ve hayatı hanedanın çevresinde dönen ve şekillenen bir Osmanlı bireyi olarak görmek mümkündür. Bu sebeple *Seyahatnâme*'nin de merkezinde hanedanın ve devletin bulunduğu söylenebilir. Evliya'nın gözünden hanedan algısının ve bilgisinin sınanması, hanedan çevresinde bulunan kişilerin ve hatta bir musahibin Osmanlı hanedanını nasıl algıladığının ortaya konulması Osmanlı hanedanının algılanış biçimi hakkında bilgiler sunacaktır.

1. Osmanlılar'ın Soyu

Evliya Çelebi, Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemiyle ilgili olarak Osman Gâzi'den daha çok Osmanlıların Anadolu'ya gelişleri, beylik kurmaları ve Osmanlılar'ın soyunun nereden geldiği meseleleri üzerinde durmuştur. Ona göre Osmanlılar, Hoca Ahmet Yesevi'nin izinden giden Hacı Bektâş-ı Velî'nin ve yanındaki âlimlerin Anadolu'ya gelmesiyle Sultan Alaeddin devrinde Mahan bölgesinden Anadolu'ya gelmişlerdir. Gazâ ile şöhret kazanan Ertuğrul, Selçuklu Devleti'nin inkırâziyla⁷ Selçuklu Beyleri tarafından müstakil bey olarak kabul edilmiştir. Evliya, Osmanlılar'ın soyunu ve Anadolu'ya gelişlerini şöyle aktarmıştır;

*Ertuğrul [Beğ, Gâzi], Âl-i Osmân'ın cedd-i büzürgvârı Osmân Gâzi'nin peder-i azîzidir. İbtidâ bunlar Mâhân diyârından hurûc edüp Âl-i Selçukiyân'dan Sultân Alâ'eddîn'e üç yüz nefer kimesne ile gelüp niçe ceng-i azîmlerde bulunup bunların yüzünden niçe yüz yüzaklıkları olup Alâ'eddîn bunları boy beği edüp tabl [u] sancak sâhibi olup Bursa câniblerin geçüp tâ Kastamonu'ya varınca kılıç urup bi-emrillâh ne cânibe teveccüh etdiler ise mansûr [u] muzaffer olup mâl-ı ganâyimler ile Alâ'eddîn şâh'a gelirdi. Hikmet-i Hudâ Alâ'eddîn bilâ-veled fevt olup inkırâz-ı Selçukiyân oldukda cümle a'yân-ı Rûm Ertuğrul Hân'ı halîfenasb edüp sikke ve hutbe sâhibi olmadan Lefke-Söğüt mâbeyninde bir ceng-i azîmde mecrûh olup kendülerinin vasiyyetiyle Osmâncık'ı, diyâr-ı Yunan'a tabl [u] alem sâhibi beğ oldu, sene 699 [1299-1300] târîhinde idi.*⁸

Osmanlı'nın kuruluş tartışmalarında Halil İnalcık 1302 tarihini vermektedir.⁹ Evliya'nın verdiği tarih H.699/M.1299-1300 tarihidir. Burada Osmanlı'nın kuruluş tarihinin henüz bir netlik kazanmadığı görülmektedir.

Evliya'ya göre Ertuğrul'un Anadolu'yu tercih etmesinde, Selçuklu Sultanı Alâeddin ile yakınlığının rolü vardır. Evliya, *Mâhân vilâyetinden Âl-i Osmân'ın cedd-i Ertuğrul doğrulup Sultân Alâeddîn yanına geldi. Zîrâ karâbetleri var idi*¹⁰ der. Evliya Çelebi, *karabet* kelimesinden ne kast ettiğini tam olarak belirtmediği için, kelimenin hangi anlamda kullandığı tartışmaya açık kalmıştır. *Karabet* kelimesi hem akraba hemde yakınlık anlamını vermektedir. Bu kelime her iki anlam üzerinden yorumlanabilir. Ertuğrul adına sikke, hutbe olmadığından

⁵Yahya Kemal Taştan, "Evliya Çelebi'nin Osmanlı Hanedanına Bakışı", *Doğumunun 400. yılında Evliya Çelebi*, Ed. Nuran Tezcan-Semih Tezcan, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2011, s. 242.

⁶Yahya Kemal Taştan, agm, s. 241.

⁷Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*, Haz.: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, III. Kitap, İstanbul 1999, s. 10-11. (Bundan sonraki dipnotlarda "Evliya Çelebi" künyesi kullanılacaktır.)

⁸Age, III. Kitap, İstanbul 1999, s. 10-11.

⁹Halil İnalcık, "Osman I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.33, İstanbul, s. 449.

¹⁰Evliya Çelebi, *age*, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 23.

dolayı Evliya, Ertuğrul'u Bey, adına sikke bastırıp hutbe okutan Osman Gâzi'yi de padişah olarak zikretmektedir.¹¹

*Seyahatnâme*de Osman Gâzi'nin atası olduğunu iddia ettiği Hoca Ahmed Yesevi ve müridlerinin Osmanlı'nın gazâ faaliyetlerine katıldığını, Yesevi'nin Horasan'daki halifesi Hacı Bektaş-ı Veli'yi üçyüz dervişle birlikte Orhan Gâzi'ye yardıma gönderdiğini ve Bursa'nın fethinde bu dervişlerin rol oynadığını yazmıştır.¹² Aynı zamanda Gâzi Murad Han'ın İstanbul'u feth etme düşüncesinin oluşmasında, Sultan Alaâddin'in ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin öğütleri etkilidir. Bu durumu *Gâzî Hudâvendigâr halîfe olup müstakillen Rûm diyârına deryâ-misâl asker çeküp mukaddemâ Alâeddîn Sultân'ın ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin nasihatıyla Kostantiniyye'yi feth etmek için*¹³ cümleleriyle anlatır.

Osmanlı Beyliğinin kurucusu kuşkusuz Osman Gâzi'dir. Evliya Çelebi, *Seyahatnâmesi*'nde; Osmanlılar'da ilk sikkenin Osmân Bey adına Bursa'da kesildiğini belirtse de, mevcut bilgiler böyle olmadığını göstermektedir.¹⁴ Osmanlı sultanlığının kurucusu ise Orhan'dır. Orhan, *sultan* sanını taşımış, bir bağımsızlık belgesi olarak da ilk Osmanlı sikkesini bastırmıştır.¹⁵ Son zamanlarda Osman Gâzi adına kesilmiş bazı sikkeler bulunmuşsa¹⁶ da tarihçiler arasında bu sikkenin sahihliği konusunda şüpheler bulunmaktadır.

Evliya'ya göre, Osman ve Orhan Gâzi dönemlerinde Hoca Ahmet Yesevi erenleri etkin rol oynamıştır. Özellikle Osmanlılar'ın Rumeli'ye ilk geçişi sırasında Evliya'nın ataları olarak gösterdiği Ece Yakub ve kırk isimli yiğitler Rumeli'ye geçişi sağlamışlardır. Kırk yiğitler, Horasan'dan Hoca Ahmed Yesevi'nin izinden gidip daha sonra Hacı Bektaş-ı Veli ile Anadolu'ya gelen kişilerdir. Akdenize Kapıdağı yakınında kayıklar ile Rumeli tarafına geçmişlerdir.¹⁷

Osman Gâzi seyyidlerden Şeyh Edebalı'nın kızını almıştır. Evliya'ya göre, Orhan Gâzi'nin de bu kızıdan doğduğu muhakkaktır. Onun için Osmanoğulları soy olarak, anneleri tarafından Hz. Peygamber'e dayanmaktadır, yani seyyiddirler. Seyyidler, Hz. Peygamber'in soyundan gelen kişiye denir ve kısaca kendilerine *sadât* veya *emirler* de denilir.¹⁸ Tursun Fakih, Şeyh Edebalı'nın akrabasıdır ve Osman Gâzi'nin tahta ilk çıkış hutbesini okumuştur.¹⁹ Evliya'nın bu düşüncesini İslam geleneği üzerinden Osmanoğullarının soyunu *Osmân Gâzî sadât-ı*

¹¹ *Mâhân vilâyetinden Âl-i Osmân'ın ceddî Ertuğrul doğrulup Sultân Alâeddîn yanına geldi. Zîrâ karâbetleri var idi. Ertuğrul, boy beyi olup Konya'dan Bursa ve İznik ve İznikmit tarafların nehb ü gârât edüp tevâbi' [u] levâhukıyla bâı olup nâm [u] kâm sâhibi oldu. Hikmet-i Hudâ, sene 600 [1203-04] târîhinde Selçûkiyân inkırâz-ı nesl bulup cümle ahâlî-i Rûm re'y [u] tedbîriyle Ertuğrul Beğ'i beğ edüp tûğ u âlem verdiler, ammâ sikke ve hutbe sâhibi değıl idi. Niçe eyyâm beğ olup İznik kurbunda Söğüdcük nâm kasabada merhûm olup anda medfûndur. Andan yerine oğlu Osmân Beğ Hân Gâzî ibn Ertuğrul, cümle kibâr-ı evliyâullah'ın izn-i şerîfleriyle müstakîl pâdişâh olup sikke ve hutbe sâhibi oldu.* Evliya Çelebi, *age*, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 34.

¹² Evliya Çelebi, *age*, I. Kitap, 2006, s. 34; Ayrıca bkz. Yahya Kemal Taştan, *agm*, s. 244.

¹³ Evliya Çelebi, *age*, I. Kitap, s. 34.

¹⁴ *Age*, I. Kitap, s. 258.

¹⁵ Halil İnalcık, *age*, s. 62.

¹⁶ İbrahim Artuk, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Gâzi'ye Ait Sikke", *Birinci Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920) Kongresi Tebliğleri*, Ankara 1980, s. 27; Hakan Yılmaz, "Osman Gâzi'nin Kayıp İkinci Sikkesi ve Osmanlı Kuruluş Tartışmalarına Etkisi", *Âb-ı Hayât'ı Aramak: Gönül Tekin'e Armağan*, Ed. Ozan Kolbaş-Orçun Üçer, Yeditepe Yayınları, İstanbul Ağustos 2018, s. 765-766.

¹⁷ Evliya Çelebi, *age*, X. Kitap, 2007, s. 56; Gelibolu ile Çardak ve Lâpseki arasındaki geçiş mevkii ise Çanakkale Boğazı'nın en eski geçit yeridir. Romalılar, Arap orduları ve Haçlı orduları hep Gelibolu-Çardak ve Gelibolu-Lâpseki güzergâhını kullanmışlardır. Osmanlılarda ilk geçişlerini aynı noktadan yapmışlardır. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Mehmet Yaşar Ertaş, "Osmanlı Ordularının Geçiş Güzergâhı Olarak Gelibolu", *Çanakkale Tarihi*, S.II, İstanbul 2008, s. 887.

¹⁸ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul Ekim 2012, s. 68.

¹⁹ Evliya Çelebi, *age*, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 10.

kirâmdan Hazret-i eş-Şeyh Edebalı azizin duhter-i pâkîze-ahterin alup Orhân Gâzî ol kızıdan müştakk olduğu muhakkaktır. Anınçün Âl-i Osmân, vâlideleri tarafından sâdât-ı kirâmlar-dandır. Ve eş-Şeyh Hazret-i Tursun Fakîh, Şeyh Edebalı'nın akrabâlarından olup Osmân Gâ-zî'nin ibtidâ-i cülûsu hutbesin mezkûr Tursun Fakîh tilâvet etdi... cümleleriyle anlatırken Osmanoğullarının soyunu da meşru ve saygın bir kökene bağlamıştır.

Osmanlı Devleti, ortaya çıkmaya başladığı zaman yani kuruluş aşamasında, bu kadar geniş hudutlar içinde dini ve sosyal cereyanları, bilgi ve tecrübe sahibi insanları ve manevi kuvvetleri kendi arkasında bulmuştur.²⁰ Bu izahat, kuruluş döneminde sosyal ve siyasi çevrelerin yanısıra dini muhitler ve manevi dinamiklerin de etkili olduğu düşüncesine denk düşmektedir.

Evliya, Ertuğrul Bey'in soyu hakkında iki farklı bilgi verir. Akçakoyunlu padişahlarından Gündüz Bey'in torunlarından Erzen Bey'in ataları Mahan diyarından gelip Van Gölü kenarında Ahlât'ta yerleşmişlerdir. Osmanoğullarının yüce ataları Ertuğrul ve Süleyman Şah bu Ahlât'taki padişahların nesillerindendir.²¹ Evliya Çelebi, bir diğer yerde ise, Ertuğrul Bey'in soy olarak Cengiz oğullarından olduğunu söyler. Mahan bölgesinden gelen Ertuğrul Bey, oğlu Yatı Bey ve Gündüz Bey Sultan Alaaddin hizmetinde bulunurlar. Sultan Alaaddin Ertuğrul Bey'e beylik alametleri verip boy beyi eder. Yalakabad Kalesi'nde savaşırken şehit düşer. Sultan Alaaddin bundan sonra Osman Gâzi'yi boy beyi yapar. Ertuğrul'un iki oğlu bundan rahatsız olup Kırım'a giderler. Burda biri Mankıt, diğeri Or beyi olur ve sonrasında şehit olurlar. Onun için Tatar Kavmi; *Osmanlı'nın amcaoğulları bizim soyumuzdan akrabamızdır* diye kabirlerini ziyaret ederler.

Evliya'nın Osmanlı soyu ile Tatarlar arasında bir bağ kurması da ilginçtir. Yıldırım Bâyezid döneminde Timur kendisini Türk-Moğol sülalesinin veya hanedanının hâmisisi olarak görmüştür. Bu *Âl-i Cengiz* ve *Âl-i Osman* rekabetini ortaya çıkarmıştır. Osmanlı hanedanı bu noktada kendini *Oğuzlar*'a veya *Âl-i Cengiz*'e dayandırma ihtiyacı hissetmiştir.²² Aynı zamanda Osmanlı hanedanından ümit kesildiğinde Kırım hanlarının padişahlık için bir alternatif olarak görüldüğü bilinmektedir.²³ Bu durumda Evliya'nın kendi döneminde Osmanlı soyu ile alakalı tarihsel belleğe ayna tuttuğu söylenebilir. Bu bilgiler Evliya Çelebi'nin zihnindeki Osmanlı-Cengiz ilişkisini anlamlandırma noktasından da önem arz etmektedir.

Osmanlı hanedanına alternatif arayışlar içinde olduğu zamanlar hep olmuştur. Örneğin, kuruluş devrinde Osmanlı fetihleri esnasında hanedanın yanında köklü aileler oluşmaya başlamıştır. Bu aileler, II. Mehmed döneminde payitahtta oldukça yoğunlaşmış ve bu köklü ailelerin merkezle olan iç hesaplaşmaları, doğrudan hanedana yönelik bir mahiyet kazanmıştır.²⁴ Hanedanın kendisini tam olarak söz konusu ailelerden soyutlaması için II. Mehmed devrini beklemek gerekir.²⁵ Nitekim bu dönemde Fatih, kökleşmiş ve hanedanı tehdit eder dereceye gelmiş Çandarlı ailesini İstanbul'un fethinden sonra Çandarlı Halil'i idam ettirerek bertaraf etmiştir.

²⁰Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C.IX, Ankara, s. 135.

²¹Evliya Çelebi, *age*, II. Kitap, İstanbul 2006, s. 101.

²²Geniş bilgi için Bkz. Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s.249-259; Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev: Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul Haziran 2003, s. 11-13; Feridun Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum*, Timaş Yayınları, İstanbul Nisan 2011, s. 41-42.

²³Emecen, *age*, s. 41.

²⁴*Age*, s. 42.

²⁵*Age*, s. 39.

Osmanlı İmparatorluğu tek bir hanedan tarafından idare edilmiştir. Tebaa, idareci, asker ve ilmiye sınıfı hep birlikte mevcut padişahı tahttan indirebilir, idam bile edebilir, hanedanın başka bir üyesini tahta çıkarabilir yahut hanedana ait olduğunu ileri süren taht iddiacılarını bile destekleyebilirdi. Ama *Âl-i Osman*'ın mutlak hâkimiyetini ve iktidarını hiçbir zaman tartışıp sorgulamazlardı.²⁶ Devlete tam sadakat bunu gerektirir, bu Osmanlılar'a mensubiyetin önemli bir şartıydı. Osmanlı hanedanının devamı konusu da önemli bir husus olmuş, hanedanın devamı için gerekli tedbirler alınmıştır. Evliya'nın bu hususla ilgili ilginç bir hikâye anlatır:

*Şehzade Osman Şah Yavuz Sultan Selim'in kızının oğludur yani Sultan Süleyman'ın kızkardeşinin oğludur. Yavuz, oğlu Süleyman'ın katl edilmesi için Bostancıbaşı'na teslim eder. Bostancıbaşı'nda "şehit ettim" diye başka birinin cenaze namazını kılar. Süleyman Han'ı da bostancı kılığında koyup çapa yaptırır. Selim Han, Mısır'ı feth edip geldikten sonra ölüm döşeginde iken etrafındakiler padişahım Sarı Süleyman'a nasıl kıydınız derler. Şimdi Osmanlı tahtına kim geçecek dediklerinde, kızının oğlu "Osman Şah" tahta geçsin der. Bunun üzerine bütün kullar da Osman Şah'ın padişah olmasına karar verirler. Bostancıbaşı'nın Sultan Süleyman'ı getirip yaptığı oyunu açıklamasıyla, Osman Şah, annesiyle Tırhala Sancağına sürülür.*²⁷

Osman Şah'ın 1571 Eylül'ünde Mora'nın sancak beyi olduğu bilinmektedir. Osman Şah bu tarihten az sonra ölmüş olmalıdır. Tırhala'da 1570'ten hemen önce Osmanlı Balkanlarının en büyük külliyelerinden biri Osman Şah tarafından burada yaptırılmıştır. Külliye büyük kubbeli bir cami, bir medrese, imaret, han, hamam, mektep, yedi kemerli taş köprü ve kurucusunun abidevi türbesi bulunmaktadır.²⁸

Evliya, Osmanoğullarının Akkoyunlulardan ve Cengiz Hân'ın soyundan geldiğini ve anneleri tarafından Hz. Peygamber'ın sülalesinden *sâdât-ı kirâmdan* olduklarını dile getirmiştir. Bu sayede Evliya, Türk-Moğol geleneği ile İslam geleneğini birleştirerek Osmanlı hanedanını meşru ve saygın kimliğine işaret etmiştir.

Osmanlı padişahlarının soy kütüğüne göz atarsak, I. Ahmed'in ölümüne kadar tahtın daima babadan oğula geçmiş olduğunu, ondan sonra kardeşlerin de tahta çıkmaya başladığını görürüz. Bu konuda Hammer, *Osmanlılarda, aslında Cengiz Han'dan kalmış ekberiyet kaidesi hâkimdir, yani taht, büyük oğula, sonra ölen sultanın akrabasından en yaşlısına ait oluyordu* der.²⁹

2. Osmanlı Hanedan'ında Taht Mücadeleleri ve Kardeş Katli

Osmanlı Devleti'nde hanedandan kimin tahta geçeceği -bu kural her ne kadar Fatih ile birlikte bir kanunnâme ile düzene sokulmaya çalışılsa da- ile ilgili herhangi bir kural söz konusu değil idi. Osmanlı tahtına geçme hukuku *herkes için boş* olarak tanımlanabilirdi. En güçlü erkek evlat tahta mirasçı olur, diğerleri de kardeş katli uygulamasına göre ölüme katlanırdı. Şehzadelerin her biri, kendi maksatlarına en iyi hizmeti yapabileceğini düşünen bürokratlar, yeniçeriler ve sarayda etkin olan valide sultanlar -ki iktidar yani taht kavgası I. Süleyman'ın oğulları arasında on beş yıldan fazla sürmüştür, zira oğulların arkasında etkili olan iki rakip anne Mahidevran ve Hürrem Sultanlar vardır- tarafından desteklenmekteydi.³⁰

²⁶Feridun Emecen, *age*, s. 38.

²⁷Evliya Çelebi, *age*, VIII. Kitap, İstanbul 2003, s. 92-93.

²⁸Machiel Kiel, "Tırhala", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.41, İstanbul 2012, s. 115-116; Mehmet Ali Ünal, "Evliya Çelebi'ye Göre Tırhala'da Osman Şah'a Ait Eserler", *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Saraybosna 4-5 Mayıs 2015, s. 35.

²⁹Halil İnalcık, "Osmanlılar'da Saltanat Veraseti Usûlü ve Türk Hâkimiyet Telakkisiyle İlgisi", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.14, S.I, s. 69.

³⁰Ayrıntılı bilgi için bkz. Anthony D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, Çev: Şefaettin Severcan, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 29-31.

Osmanlı hanedanında ki padişah-şehzade mücadeleleri, devletin başındaki padişahın kendi konumunu koruyarak *karşı tarafa üstün gelme, devletin temel nizamlarının işlevini devam ettirme* düşüncesinden ötesi değildir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde, hanedan üyesi dahi olsa devletin temel nizam dairesine (adalet dairesi) karşı çıkıyorsa, bu isyan eden şehzade için *ölüme katlanma* kavramını kullanmak uygun düşer, çünkü devletin başındaki Sultan, isyan eden şehzade veya hanedanın o üyesine karşı kendi konumunu belirler ve ona göre hareket eder.

Osmanlı hanedanı içinde ki taht mücadelesi romanlara da konu olmuştur. İmparatorluğun tohumlarının atıldığı günleri anlatan Tarık Buğra'nın Osmancık adlı romanında, Osman Bey'in ülküsü hedefi yansıtılmaktadır: *...Soyca, sopça, ümmetçe özlenen baharlar... özlenen baharlar; imparatorluk olup dünyaya İ'lâ-yı Kelimetullah ülküsünü yaymak olduğundan bu ideal, beylikten imparatorluğa kadar devlet politikası olmuştur. Siyaset, devlet idare etme sanatı olduğundan devletin politikası, her zaman hedeflenen ilkeleri ve ülküleri yerine getirmek olarak hesaplanmıştır.*³¹

Osmanlı padişahları devletin nizam içinde yani *Devlet-i ebed müddet* düşüncesi çerçevesinde isyan eden şehzade veya devletin diğer üyeleri, *Osmanlı* olma düşüncesinin karşısındadır. Örneğin; Çelebi Mehmed, kendi konumunu belirlemesi için, devletin işleyişini devam ettirmesi lazım geldiğinden kardeşlerini öldürmüştür. Bu *Devlet-i ebed müddet* düşüncesine sahip Osmanlı hanedanı için gereklidir. Böylece devlet sistematik olarak devam eder. Zira bu düzen işlemeyince, fesat devri başlar.

Bilindiği üzere İslam hukukunda iki türlü adalet telakkisi vardır. Bunlardan biri *adalet-i mahzâ* da denilen mutlak adalet prensibine göre umumun menfaati için tek bir ferdin menfaati bile haleldar edilemez. İkincisi *adalet-i izâfiye*'de ise umumun menfaati için ferd feda edilir. Fatih'in Kanunnâmesi'nde meşhur maddede geçen *nizâm-ı âlem* ifadesi, cemiyetin çoğunluğunun menfaati mânâsına gelmektedir. İslâm hukuku, bu misyonu akâmete uğratacak her şeyi bertaraf etmeyi tabii ve meşru görmüştür.³²

Osmanlılarda saltanat verasetini düzenleyen bir kanun ve kaide olmadığını daha XV. asırdan itibaren yabancı müşahitler tespit etmişlerdir. Dukas aynen der ki; Beylik babadan oğula veya kardeşten kardeşe, intikal ederse, el-hâsıl tâlî kime yardım ederse, kullar bu yeni beye sadıkâne bağlanır. 1470-1481 yıllarında osmanlı sarayında kalmış J. M. Angiolello yeni sultanın tayinini şöyle anlatır; *Saray erkânı ve kapıkulunun büyük bir kısmı tahta namzed şehzadelerden, büyük ve küçük olmaları göz önünde tutulmaksızın, yalnız onlardan hangisi daha önce İstanbul'a erişirse, onu kolaylıkla sultan tanırırlar; zira evvela kim hazineyi elde ederse o duruma hâkim olabiliyordu.*³³ Eserini 1510 tarihine doğru yazmış olan Spandouyn (Spandogino) da, *Beyazıd-Cem* mücadelesini söz konusu ederken, ikisinin de saltanata aynı derecede namzed sayıldığını belirtir.³⁴

Osmanlılarda bilinen ilk şehzâde katlinin, 1298 yılında, o zamanlar bir aşiret beyi sayılan Osman Gâzi'nin, kendi aleyhine çalışıp yolda tekfurlarla işbirliği yapan amcası Dündar Bey'e tatbik ettiği rivayet olunur.³⁵ Dündar Bey, ağabeyi Ertuğrul Gâzi'den sonra beyliğin kendisinin hakkı olduğunu düşünmekte, Osman Bey'i kıskanmakta ve bozgunculuk

³¹İbrahim Biricik, *1980-1990 Arası Türk Romanında Öteki*, (Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2013, s. 47.

³²Ekrem Buğra Ekinci, "Osmanlı Hukukunda Kardeş Katli Meselesi", *Prof. Dr. Fikret Erten'e Armağan*, Ankara 2006, s. 1109.

³³Halil İnalcık, *age*, s. 73.

³⁴*Age*, s.73; Taha Akyol, *Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet*, Milliyet Yayınları, Mart 1999, s. 33.

³⁵Ekrem Buğra Ekinci, *agm*, s. 1106.

etmektedir. Buna rağmen Osman Bey, saygısını bir an bile ihmal etmeden, amcasını uyarır. Hatta bir gün Dündar Bey'e: *Elin öperim amca, dizin öperim amca. De ki davarın güdeyim, odunun kırayım amca. Amma ki beyliğime eller taş atsın ki beyliğimi korumam zor olmasın. Ben bunda akıl isterim, rey isterim, ışık isterim. Yanılırsam doğruyu isterim. Ben bunda takaza istemem, dokunç istemem, kakınç istemem*³⁶ diyerek tehdit etmiştir. Dündar Bey aldırılmaz, bildiğince devam eder. Hatta Koyunhisar savaşında ikilik çıkartarak düşman üstüne hücum eden savaşçıları geri çağırır. Osman Bey, bir yay darbesiyle amcası Dündar Bey'i öldürür.³⁷

Yıldırım Bâyezid, Timur ile arasındaki çekişmesine kadar olan dönemde, babası I. Murad'ın Anadolu beyleri üzerinde takip ettiği vasallık siyasetini³⁸ sürdürme çabası içinde olmuştur. Dolayısıyla 1389-1402 yılları arasında hüküm süren Yıldırım Bâyezid'in dönemi hem siyasi faaliyetler, hem de içeride devleti dönüştürecek bürokratik, mali ve askeri hamleler ile Osmanlı Devleti'nin ilk imparatorluk denemesi olarak kabul edilir.³⁹

XV. asrın ilk yarısında Timur oğulları, Osmanlılar üzerinde üstünlük ve metbûluk iddia ediyorlardı. Cengiz Han oğullarının mümessili gibi hareket eden Timur, Osmanlılara bir uc-beyi sıfatı ile ancak Selçuklu Devleti'nin ananevi hudutları ötesinde Uc bölgesinde meşru bir hâkimiyet tanıyor ve İlhanlılar zamanında olduğu gibi Osmanlıların itaat ve inkiyadda bulunmalarını istiyordu. Yıldırım Bâyezid, bu iddialara *Sultanu'r-Rum* sıfatı ile karşı koymak istedi, fakat rakibi tarafından ezildi.⁴⁰ Timur ile Anadolu'nun hâkimiyeti konusundaki hesaplaşmalarında bu iki unsur yani *Selçuklu varisliği ve Rum sultanlığı*, onun meşru bir hükümdar olarak davasını haklı kılabilen bir önem taşıyordu.⁴¹

Yıldırım Bâyezid döneminde Timur ile olan mücadelesinden sonra otorite boşluğu sonucu devletin temel nizam ve işleyişi kırıma noktasına gelmiştir. Bu kırıma yaklaşık onbir yıl süren Fetret devrinin yaşanmasına neden olmuştur. Bu devrin unutulmayan acı hatıraları, Fatih Sultan Mehmed'in Teşkilat Kanunnâmesi'ndeki meşhur maddeyi doğrulmuştur: *...ve her kimesneye evladından saltanat müesser ola, karındaşların nizâm-ı âlem için katl itmek münasibdir. Ekser ulema dahi tecviz etmişlerdir. Anınla âmil olalar*.⁴²

Evliya Çelebi, Cem Sultan olayını ayrıntılı bir şekilde anlatır. Bâyezid-ı Veli ile Cem Şah, Karaman ovasında birbiriyle savaşırken şehzade yenilir ve Mısır'da Sultan Kalavan'a kaçır. Gemi ile Rodos'ta Malta'ya gider. Fransa'da annesinin yanına gidip, orada 300 Müslüman ile içki, eğlence ile şehzade olmuştur. Sultân Bâyezid, Fransa kralına elçi göndererek Cem Şah'ı geri istediğinde, Kral, Cem Sultan'a benzeyen birisini öldürüp Bâyezid'e göndermiştir. Evliya Çelebi; *Fransızların inancına göre: Fransa kralı zehirli ustura ile Cem Şah'a benzer sarı benizli bir adamı traş edip Cem Şah'ın naaşıdır* diye Bâyezid'e gönderilmiştir. Yine Evliya'nın H.1074/M.1664 tarihinde Alman diyarına seyahatinde; Cem Şah'ın annesini Fatih İstanbul'u feth ederken Sarayburnun'da nasıl aldığını, Bâyezid ve Cem Şah'ın o kızıdan olduğunu ve Cem Şah'ın Mısır'da, Mekke, Medine, Yemen ve Aden'de İspanya ve Fransa'da seyahat edip dış Fransa kralı olduğunu tarihlerinden okumuşlardır. Bundan dolayı Cem

³⁶İbrahim Biricik, *agt*, s. 47.

³⁷*Agt*, s. 47. Dündar Bey, yeğeni Osman Gâzi tarafından 1298 tarihinde öldürülmüş olabilir. Bu tarih şüphelidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Anthony D. Alderson, *age*, s. 28-29.

³⁸Feridun Emecen, "İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bâyezid" *İSAM- Osmanlı Araştırmaları Dergisi (The Journal Ottoman Studies)*, S.XLIII, İstanbul 2014, s. 67.

³⁹*Agm*, s. 69.

⁴⁰İnalcık, *age*, s. 73.

⁴¹Emecen, *agm*, s. 71.

⁴²Ekinci, *agm*, s. 1106.

tarafından ve annesi tarafından Fransa'nın Osmanlıhanlarına yakınlığı vardır derler.⁴³ Burada önemli nokta Osmanlı hanedanı arasındaki bu taht mücadelesinde, tahta namzed iki şehzadenin birbirlerine üstün gelme savaşının aynı zamanda uluslararası bir sorun haline gelmesinin önemi vardır.

Sultan I. Selim tahta geçtikten en büyük ideali İran bölgesinde var olan Şii-Safevi tehlikesini bertaraf etmek idi. Onun içinde Şehzade Ahmed ve Şehzade Korkud olmak üzere diğer beş kardeşini şehit etmiştir. Bu dönemde dıştaki tehlike Osmanlı içindeki Şehzade çekişmesini tetiklemiştir. Bu tetikleme de Sultan Selim'in etrafında ki kişilerde etkili olmuştur. Örneğin Sultan Selim, Mısır seferine çıkacağı vakit Kemalpaşazâde, Selim Şah'a, arkasında isyan edecek bu kadar şehzade varken bunun uygun olmayacağı, öncelikle bunların bertaraf edilmesi gerektiğini söyler. II. Bayezdi oğlu Şehzade Ahmed, devletin başına geçme hususunda kardeşi Şehzade Selim'den daha yakın görülüyordu, bu Babası II. Bayezdi tarafından da desteklenmiştir. Bâyezid-i Veli'nin iki şehzadesi arasındaki rekabeti yeniçerileri devreye sokmuştur. Şehzade Ahmed'in Üsküdar'a geldiği günün gecesi 21 Eylül 1511'de yeniçeriler bir toplantı yaparak Şehzade Ahmed'in durumunu tartıştılar. Toplantıda Şehzade Ahmed'in aleyhine epey sözler edildi, hatta Şahkulu İsyanı'ndaki beceriksizliğine atıf yapılarak; *...bir kaç ayağı kırık çarıklı Türk'ten korkup kaçana hiç saltanat verilir mi* dediler, Selim'in faziletlerini öne çıkardılar ve ondan başkasına tabi olmayacaklarını söyleyerek sokağa döküldüler.⁴⁴

Dündar Bey'le başlayan katl olayları, Evliya'nın zihnini de meşgul etmiştir. Evliya anlatısında kullandığı *katl etti, şehid etti, dünya saltanatı için öldürdü* ifadeleri onun tarafından kardeş katlinin benimsenmediğini düşündürür. Özellikle III. Murad'ı beşikteki bebeği öldürtmesi nedeniyle eleştirir.⁴⁵ Bazen bu uygulamaların onların sonunu hazırladığını da belirtir. II. Osman, H.1027/M.1618 tarihinde tahta çıktıktan sonra küçük kardeşi Mehmed Han'ı H.1029/M.1620 senesinde şehit etmiştir.⁴⁶ Evliya, II. Osman'ın küçük kardeşini şehit ettiği için *su-i akibete* (kötü son) uğrayarak onun da şehit olduğunu yazar. Evliya bazen de yapılan katl olaylarını meşru bir zemine oturtmaya ve hanedana kudsîyet kazandırmaya çalışmıştır. Bu konuda Evliya'nın farklı bir yorumu vardır; Ona göre Selim'in oğlu Süleyman *müceddid*dir. Onu tahta geçirebilmek için diğer taht adayları ortadan kaldırır.⁴⁷ III. Murad'ın 127 şehzadesini boğarak şehit ettiği ve III. Mehmed'in ise 19 şehzadesini şehit ettiği Evliya Çelebi tarafından aktarılmaktadır. Evliya'ya göre III. Murad, halim-selim bir padişahdır. Buradan padişahların şahsi düşünceleri ve kişisel özelliklerinin devlet yönetimine yansımadağı, kendilerinin üstünde devletin bekâsı ve de atalarının koyduğu kuralları devam ettirme ülküsünün baskın olduğu görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde zamanla devlet kurumlaştıkça ve hanedan fertlerinin kendileri de eski *devlet paylaşma* fikrinden kurtuldukça, öncelikle sancağa çıkma geleneğine son verilmiş, diğer bir aşamada da kardeş katline son verilmiştir. 1600'lerde senioratus, başka bir deyişle hanedanın en yaşlı erkek üyesinin tahta çıkma usûlünün benimsenmesi, Osmanı

⁴³Evliya Çelebi, *age*, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 236b.

⁴⁴Feridun Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, Yitik Hazine Yayınları, Ekim 2010, s. 61; Sultan Selim ile kardeşleri arasındaki taht mücadeleleri için ayrıca bkz. Feridun Emecen, "Selim I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.36, İstanbul 2009, s. 408-409.

⁴⁵Evliya Çelebi, *age*, I. Kitap, İstanbul 2006, s. 147.

⁴⁶*Age*, I. Kitap, İstanbul 2006, s. 88.

⁴⁷*Age*, X. Kitap, İstanbul 2007, s. 62-63.

İmparatorluğu'nun yönetim tarzını gerçekten değişime uğrattı.⁴⁸ Sultan I. Ahmed zamanında bu usûl etkisizleşmeye başlamış, IV. Murad devrinden sonra hiç uygulanmamıştır.⁴⁹

3. Padişah Ünvanları

Hanedan üyelerinin kullandıkları ya da onlara nasb edilen ünvanlar hem Osmanlı siyasi tarihi ile hem de hanedan üyelerinin kişisel özellikleri ile birlikte değerlendirilmelidir. Hanedan üyelerinin kullandıkları ünvanlar farklılık arz edebilmektedir. Evliya Çelebi de padişahları anlatırken onlar için farklı ünvanlar kullanır ve bazı ünvanları daha çok öne çıkarır.

Evliya Çelebi, Ertuğrul için *Bey, Gâzi*; devletin kurucusu olarak kabul edilen Osman için *Bey, Gâzi*,⁵⁰ *Osmancık* (Devlet-i Osmancık)⁵¹ Orhan için *Bey, Gâzi*⁵² ve *Sultan*, I. Murad için *Hüdavendigâr ve Hân*,⁵³ I. Bâyezîd için *Sultan*⁵⁴ ve *Hân* ünvanlarını kullanmıştır. I. Bâyezîd'in *Han*⁵⁵ ve *Yıldırım* ünvanını almasını, Eflak isyanlarındaki Bâyezîd'in atikliğinden dolayı Emir Sultan tarafından verildiğini ifade eder. Çünkü I Bâyezîd, bir senede *Sinop Kalesi*'nden Eflak'a geçip yedi isyanda da düşmanı yenmiş ve geri dönmüştür.⁵⁶

İstanbul'u feth ettikten sonra hocası Akşemseddin, II. Mehmed'e *Sultan* deyince Fatih, sikkelerinde bu ünvanı kullanmıştır.⁵⁷ Evliya Çelebi, II. Bâyezîd için *Sultan ve Veli* ünvanlarını kullanmıştır. Nefisle olan mücadelesini anlatan menkıbesinde, Bâyezîd-i Veli uzlete çekilince Şah İsmail ona bir çul göndermiştir ve bunun üzerine Bâyezîd, halk arasında *Çulcu Baba* lakabıyla da anılmıştır.⁵⁸ I. Selim için *Sultan, Şah, Han, Hâdimü'l- Haremeyni'-Ş-Şerifeyn* ünvanlarını kullanmıştır.

Süleymân Hân için *Sarı, Sultan, Grando, Hâdimü'l- Haremeyni'-Ş-Şerifeyn, Sultânü'l-berreyn ve Hâkânü'l-bahreyn, Sâhib-i Bahr, Zamânın Sâhib-Kırânı, Es-Sultânü'l-berreyn ve'l-bahreyn, Fâtihü'l-Meğârib, Seyyidü'l-Arab ve'l-Acem, Fâtihü'l-Meğârib ve'l-Maşârık* ünvanlarını kullanmıştır.⁵⁹ Evliya, Seyahatnâme'de bu ünvanları hem Sultan Süleyman dönemini anlatırken aktarmış hemde herhangi bir anlatısında araya Sultan Süleyman'ın lakablarına değinmiş ve aktarmıştır. Varat Kalesi kuşatmasında askerler kale dibinde 10 arşın⁶⁰ genişliğinde ve 20 arşın derinliğinde içi su dolu bir hendekle karşılaşırlar. Erdel Kralı Betlen Gabor, Süleyman Han'ın korkusundan bu hendeği kazmıştır. Orada bulunan yaşlı bir kadın; *Sarı İğrando Kostantin Opol ki Kanuni Sultan Süleyman Han'dır* der.⁶¹ Yine, Kanuni Sultan Süleyman keramet *ehli*olarak bilinen Yakub Baba'yı Rodos alınmadan önce ziyaret

⁴⁸Surayı Faroqhi, *Yeni Bir Hükümdar Aynası Osmanlı Padişahlarının Kamusal İmgesi ve bu İmgenin Algılanması*, Çev: Gül Çağalı Güven, Alfa Yayınları, İstanbul 2011, s. 11-12.

⁴⁹Taha Akyol, *age*, s. 120-121.

⁵⁰Evliya Çelebi, *age*, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 29.

⁵¹*Age*, I. Kitap, İstanbul 2006, s. 45; *age*, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 93.

⁵²*Age*, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 23, 29-30, 10-11; *age*, IX. Kitap, İstanbul 2005, s. 45.

⁵³*Age*, I. Kitap, İstanbul 2006, s. 56; *age*, VIII. Kitap, İstanbul 2003, s. 56-57; *age*, V. Kitap, İstanbul 2001, s. 187-188.

⁵⁴Feridun Emecen, I. Bayezid'in aldığı ünvanlar hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır; "Nitekim İbn Hacer, dünyanın en seçkin hükümdarlarından olan Yıldırım Bayezid'in atalarından ve soyundan hiç kimsenin almadığı "sultan" unvanıyla anıldığına işaret eder". Ayrıntılı bilgi için bkz. Feridun Emecen, *agm*, s. 71.

⁵⁵Evliya Çelebi, *age*, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 43-44.

⁵⁶*Age*, VII. Kitap, İstanbul 2003, s. 180.

⁵⁷*Age*, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 23.

⁵⁸*Age*, X. Kitap, İstanbul 2007, s. 78.

⁵⁹Evliya Çelebi, *age*, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 23.

⁶⁰Osmanlı Devleti'nde ve doğuda eskiden kullanılan bir cins uzunluk ölçüsü. Arşının esası parmak ucundan dirseğe kadar olan mesafedir. Mehmet Ali Ünal, *age*, s. 49.

⁶¹Evliya Çelebi, *age*, V. Kitap, İstanbul 2001, s. 216.

etmiştir. Yakub Baba Rum suresinin 4-5. ayetlerini okuyup; "Var Sarı oğlan Rodos'u fethet" demiştir.⁶² Yine, Selim ile oğlu Süleyman hakkında anlatılan bir hikâyede Süleyman'ın *sarı* olarak adlandırıldığı görülmektedir. Devlet adamları, Selim'in Süleyman'ı öldürttüğünü düşünürler ve O'na "Sarı Süleyman'a" nasıl kıydınız diye sorarlar.⁶³ II. Selim için *Sarı* ve *Sarhoş* ünvanlarını kullanır. III. Mehmed için *Eğri Fatihi*, Evliya'ya göre, III. Mehmed döneminde Eğri'nin fethi Osmanlı Devleti'nin ortaya çıktığından beri dört büyük tabur cenginden birisidir. I. Ahmed için *Sultan*, I. Mustafa için *Sultan ve Han*, II. Osman için *Genç*, IV. Murad için *Sultan ve Bağdat Fatihi*, I. İbrahim için *Sultan ve Han* ve son olarak IV. Mehmed için *Han* ünvanlarını kullanmıştır.⁶⁴

Osmanlı Padişahları için Evliya'nın kullandığı ünvanlar incelendiğinde hemen hemen her hükümdar için *Han* ve *Sultan* ünvanlarını kullandığı dikkati çeker. Kuruluş dönemi hükümdarları için *Bey* ve *Gâzi* kullanımı dikkati çeker. *Sultan* ünvanını Osman Gâzi için kullanmazken, Orhan Gâzi için kullandığı tespit edilmektedir. Heath Lowry'e göre, *Sultan* ünvanını ilk kez I. Murad kullanmıştır. Orhan Gâzi bu ünvanı kullanmaz. Wittek'in 1337 tarihli kitabede Orhan için *âl-amîr al-kabîr al-mu'azzam al mujâhid* ünvanlarını Sultan'a çevirerek göz ardı ettiğini savunmuştur.⁶⁵ Bunların dışında padişahların özelliklerine göre kullanılan ünvanlar da mevcuttur. Sultan Selim Han 1514'te İran Safevi hükümdarı Şah İsmail'i yenmesinin ardından, Türkî ünvanlarını [Han ve Hakan] tamamlayan, *Şah* ünvanını da kullanmaya başlamıştır.⁶⁶ Evliya bu kullanımı da tercih eder.

Burada şu nokta göze çarpmaktadır, Hicaz'ı Osmanlı himayesi altına almak I. Selim'e, itibarını daha da yücelten, *alçak gönüllü* yeni bir ünvan kazandırmıştır: *Hâdimü'l-Harameyni's-Şerifeyn* (Mekke ve Medine'deki iki kutsal Harem'in hizmetkârı).⁶⁷ Kanuni de, *bütün müslümanların halifesi* ünvanını aldıktan sonra hem Doğu'da hemde Batı'da fetihler yapmıştır. Yani Müslümanın olduğu yerde Osmanlı padişahı vardır. II. Selim ve III. Mehmed ile birlikte sonradan tahta geçen Osmanlı padişahları ataları Süleyman Han'ın bu ülküsünü ve idealini sürdürmek düşüncesindedirler. II. Selim'in sarhoş lakabını alması manevi yönden Süleyman Han'ın yukarıda aldığı ünvana zarar vermiş, II. Selim'in yaptığı fetihlere gölge düşmüştür. Bilindiği üzere Evliya, Osmanlıya olan sadakat düsturu neticesi olarak III. Mehmed dönemindeki bu *Eğri*'nin fethini yüceltmek niyetindedir, bu niyetinin temelinde Sultan Süleyman'ın ülküsünü halk nezdinde III. Mehmed'e kazandırmak olmuştur. Bu düşünce, aynı zamanda IV. Murad'ın düşüncesinin de temel mihenk taşları olmuştur.

4. Osmanlı Padişahı Tipi

4.1. Gâzi Padişah

Gazâ, İslami kutsal savaş, Osman'ı ve onun gibi bu *ucda*, savaşan alplar ve alperenleri harekete geçiren, *doyum* akınlarına anlam kazandıran kutsal ideolojidir.⁶⁸ Yine, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren devletin resmi ideolojisinin en önemli temellerinden birisi kutsal savaş yani gazâ ve cihâd idi. Osmanlı ordusunun Hristiyanlara ve daha sonraki dönemlerde Kızılbaşlara karşı yürüttüğü mücadelede gazâ ruhunun itici bir güç olduğu

⁶²Evliya Çelebi, *age*, IX. Kitap, İstanbul 2005, s. 120.

⁶³*Age*, V. Kitap, İstanbul 2001, s. 92.

⁶⁴*Age*, V. Kitap, İstanbul 2001, s. 23-24.

⁶⁵Heath Lowry, *Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul Temmuz 2010, s. 38.

⁶⁶Gülru Necipoğlu, *Sinan Çağı (Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür)*, Çev: Gül Çağalı Güven, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul Eylül 2013, s. 31.

⁶⁷Gülru Necipoğlu, *age*, s.31.

⁶⁸Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye (Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem 1302-1606: Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 11.

bilinmektedir.⁶⁹ Osmanlı hükümdarını meşrulaştırma araçlarından vakayinamelerde seferler betimlenirken, savaş yönetmek şöyle dursun, sefere şahsen katılmış olsun veya olmasın padişah *din savaşı* (Gâzi) ünvanıyla anılırdı.⁷⁰

Paul Wittek tarafından ortaya atılan Osmanlılar'ın ilerlemesinde ve büyümesinde gazânın önemli bir rol oynadığına dair düşünce hala bilimsel camiada tartışılmaktadır. Yine Wittek'e göre Batı Anadolu'daki uc beylikleri gâzi teşkilatından doğmuştur. Hepsinin gayesini fethin teşkil ettiği bu beyliklerin başlangıçta en küçüğü olan Osmanlı Beyliği, coğrafi mevkii ve Bizans'a sınır komşusu olması dolayısıyla daimi cihad halindeydi, buna bağlı olarak da gazâ ruhunu hep canlı tuttu.⁷¹ Osmanlılarda gazânın ne anlama geldiği cihadla aynı olup olmadığı gibi düşünceler hala tartışılmaktadır.⁷² Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde ise *gazâ* Osmanlılar ile özdeşleşen bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Evliya Çelebi, gazâyı da bir tutku biçiminde yansıtır.⁷³

Evliya, Osmanlı hanedanında *Gâzi* ünvanını Osman Gâzi ile birlikte kullanmaya başlamıştır. *Gâzi* Ünvanı Osmanlı kuruluş safhasında daha çok önplanda tutulmuştur. Bu ünvanın ilk zamanlarda sıklıkla kullanılmasında, özellikle Hacı Bektaş-ı Veli ile birlikte Anadolu'ya gelen Hoca Ahmet Yesevi dervişlerinin Osmanlı'nın ilk zamanlarında padişahlarla birlikte savaşa katılmaları rol oynamıştır. Örneğin, Evliya Çelebi, Bursa'nın feth edilmesinde Hoca Ahmed Yesevi'nin Horasan'daki halifesi Hacı Bektaş-ı Veli ile birlikte gelen üçyüz dervişin Orhan Gâzi'ye yardım ederek savaşı kazanmalarında etkin rol oynadıklarını dile getirir.⁷⁴ Evliya, böylece dini yönden önplanda olan bu dervişlerin savaflara katılmasını meşru bir zemine oturtmuştur ve savaflarda *Gazâ* ismini baskın olarak kullanmıştır. Evliya, ayrıca *Gazâ* isimlerini kullanarak savaştan sonra ele geçen ganimetlerinde ele geçirilmesine meşruiyet kazandırma gayretindedir.

Evliya Çelebi, Seyahatnâme'de Osman Bey, Sultan Orhan, I. Murad ve II. Murad için özellikle *Gâzi* ünvanlarını sıklıkla kullanmıştır. Fatih'in İstanbul'u feth etmesiyle birlikte Akşemseddin, bu fethi tebrik manasında sarf ettiği cümlelerde *gazâ* kelimesi de kullanılmıştır.⁷⁵

Osmanlı Devleti'nde uzun soluklu fetihler yapan ve kendi devrine hem Osmanlı batısında hemde doğusunda fetihlerle askeri başarıyı elde eden padişah şüphesiz Sultan Süleyman'dır. Dolayısıyla Kanuni devrine popüler olan gazânâme türündeki, tek bir sefer ya da askeri başarıyı konu alan eserlerde Sultan Süleyman'ın gâziler sultanı olarak rolü vurgulanır. Sonuç olarak, Gazânamelerin çokluğu sultanın görevinin askeri liderlik olduğunu gösterir.⁷⁶ Sultan Süleyman'dan sonra Osmanlıların uzun süren kuşatmaları sonucu olarak Evliya, bu dönemdeki savafları gazâ ruhu içinde bir söyleyişle aktarmaya çalışmıştır. Seyahatnâme'deki bazı ibareler, "hem Evliya'nın zihninde hem de Osmanlı bilincinde gazânın bir ibadet olarak algılandığına işaret etmektedir. Sefere çıkarken ya da cenge başlarken sanki namaza ya da oruca niyetlenir gibi *Bismillâh niyyetü'l-gazâ, tevekkülen alallâh, Bismillah niyyetü'lgazâ, niyyetü'l-gazâ*, ifadelerini kullanması savaşın kutsallığını göstermektedir.⁷⁷

⁶⁹ Mehmet Yaşar Ertaş, agm, s. 83.

⁷⁰ Suraya Faroqhi, age, s. 5-6.

⁷¹ Abdülkadir Özcan, "Gâzi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.13, İstanbul 2012, s. 443.

⁷² Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 127.

⁷³ Ertaş, agm, s. 79.

⁷⁴ Evliya Çelebi, age, I. Kitap, İstanbul 2006, s. 34.

⁷⁵ Age, I. Kitap, İstanbul 2006, s. 45.

⁷⁶ Tülün Değirmenci, *İktidar Oyunları ve Resimi Kitaplar II. Osman Devrinde Değişen Güç Dengeleri*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 247.

⁷⁷ Mehmet Yaşar Ertaş, agm, s. 85.

Osmanlı kuruluş devrinde önplanda tutulan *Gazâ* imgesi, daha sonraları Osmanlı toplumunca unutulmuştur. II. Osman, döneminde toplumun nezdinde unutulmuş olan "*gâzi sultan*" imgesini tekrar canlandırma çabası içinde olmuştur. Bunun içinde kuruluş döneminde Osman Gâzi'nin yaptığı uygulamalara gönderme gayretindedir. Pierce, II. Osman'ın gelenekten ayrılarak devrin en önemli ulemalarından biri olan Esad Efendi'nin kızı Akile'yi kendisine resmi eş olarak seçmesinin, Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Bey'in Şeyh Edebalı'nın kızı evliliğine bir gönderme yaptığını vurgular.⁷⁸ Bütün bu söylemlerden yola çıkarak şu çıkarım yapılabilir; II. Osman böylece hâlâ hafızalarda taze olan bu olayı anımsatacak bir evlilik yaparak *gâzi sultan* imgesini kuvvetlendirmeye çalışmıştır.⁷⁹

4.2. Dindar Padişah

Evliya, Osmanoğulları padişahlarından yirmi ikisinde yetmişer evliya kuvvetinde keşf ve keramet var olduğunu belirtmiştir. Osmanlı soyunu anne tarafından *Seyyid* olarak belirtmesi de bu yüzden olmalıdır. Bu noktada II. Murad övülür. II. Murad'ın gazâ malıyla camiler inşaa ettiğini ve seyyidlere ilk defa ulufe dağıtan padişah olduğunu vurgular.⁸⁰ Bir diğer IV. Murad ile ilgilidir. Sultan IV. Murad, Yıldırım Bâyezid'in kabrini ziyaret ettiğinde; *Ne böyle pâdişâhâne yatarsın. Âl-i Osmân'ın ırzın pâymâl eyleyüp Tatar elinde kesr-i ırz etdin* [ne böyle padişahane yatarsın. Osmanoğlu'nun namusunu ayaklar altına aldın, Tatar elinde namusumuzu alçalttın] diye kabrinin üstünde ki sandığa tekme vurunca aniden bi acı his edip nikris hastalığına yakalanmış ve bu ölümüne neden olmuştur.⁸¹

Yıldırım Bâyezid ile Timur arasında gerçekleşen Ankara Savaşı ve neticesinde Yıldırım'ın mağlup olması, Osmanlılara önemli bir darbe vurmuştur. Dolayısıyla Evliya Çelebi, Osmanlı'ya olan sadakat düşüncesi ile Yıldırım Bâyezid'in zikr edilen savaşta ki mağlubiyetini değersizleştirme ve Bâyezid'in itibarını yükseltme çabası ve gayreti içerisindedir. Aynı zamanda ona ve hanedana kudsiyet atfetmektedir. Evliya, aynı zamanda IV. Murad'ın gururunu da anlatmaktadır.

Evliya, Osmanlı hükümdarları içinde Murad Hüdavendigâr, Fatih Sultan Mehmed, II. Bâyezid gibi padişahların kutubluk mertebesine ulaştığını belirtir.⁸² Burada, Murad Hüdavendigâr'ın şehid olması, Fatih'in İstanbul'u feth etmesi, II. Bâyezid'in de veli olarak anılmasının etkisi olmalıdır.

Fatih, II. Murad döneminin âlimlerinden *Şeyh Abdurrahman*'ın ayağını öpünce Şeyh, atkısını o dönemde şehzade olan Fatih'in boynuna atıp İstanbul'un fethini kerametli sözleriyle müjdelemiştir.⁸³ İstanbul feth edildikten sonra Akşemseddin şöyle demiştir;

...*Osmâncık'dan bu âna gelince pâdişâhlarınıza beğ derdiniz, şimdengerü sultân deyin. Ve etek der-miyân edüp ziyâfetde size hidmet edüp ekmek bezl etdüğüyçün hûn ekmekdir, hûnkârdın" deyü pâdişâhın başına iki çatal ablak sorgucu takup, "Pâdişâhım henüz Âl-i Osmâniyân'ın âb-ı rûyî oldun, hemân mücâhidün fi-sebilillâh ol" deyü gül-bâng-i Muhammedî çeküp*⁸⁴ cümlelerini kullanmıştır.

⁷⁸Değirmenci, *age*, s. 250-251.

⁷⁹*Age*, s. 251.

⁸⁰Evliya Çelebi, *age*, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 27-29.

⁸¹*Age*, II. Kitap, İstanbul 2006, s. 27.

⁸²*Age*, III. Kitap, İstanbul 1999, s. 206.

⁸³*Age*, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 29.

⁸⁴Evliya Çelebi, *age*, I. Kitap, İstanbul 2006, s. 44-45; "Akşemseddin, Hz. Peygamber'in İstanbul'un feth edileceğini müjde veren hadisini okuduktan sonra, İstanbul feth ettikleri için bütün günahlarının aff olunduğunu, Gaza malını israf etmemeleri gerektiğini ve İstanbul içine hayır yapmalarını gerektiğini ve padişaha itaat etmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Akşemseddin, hemen sonrasında; Osmancık'tan bu yana padişahlarınıza *bey* derdiniz, bundan sonra *sultan* deyin ". Evliya Çelebi, *age*, I. Kitap, İstanbul 2006, s. 44-45.

Fatih döneminde, İstanbul fethinin ilk günlerinde ancak İstanbul'un deniz tarafında başarı gösterilebilmiştir. Fatih Sultan Mehmed, büyük velilerden sultanları *mazanna-i kirâme kibâr-ı evliyâullâhdan ulu sultânlar*'ı⁸⁵ [Akşemseddin, Sivasî Kara şemseddin, Monlâ Gürânî, Hazret-i Emîr, Buhârî, Monlâ Fenârî, Cübbe Alî, Ensârî Dede, Monlâ Pûlâd, Aya Dede, Horosî Dede, Hatablı Dede ve eş-şeyh Zindânî] bir araya getirip onlardan himmet ricasında bulunmuştur. Bu büyük sultanlara, ganimet mallarından zâviye, mektep, dâru'l hadis medreseler ve türbe inşaa edeceği yönünde vaatlerde bulunur. Bunun üzerine abdest alınıp iki rekât namaz kılınır, fetih için dualar edilir ve askerleri fetih için teşvik konuşmaları yapılır. Savaşın ilerleyen safhalarında fetih zorlaşınca Akşemseddin Fatih'e üzüntü çekmemesini, kale içinde Yâ vedûd sultan isminde birisi olduğunu, onun ölmeden fethin gerçekleşmeyeceğini, onun elli gün sonra öleceğini, sonrasında fethin gerçekleşeceği müjdesini vermiştir. Akşemseddin, İstanbul'un H.857/M.1453 tarihinin Rebiülevvel ayı Temmuz günlerinde feth olunacağını söylemiştir. Evliya, Akşemseddin'in bu müjdesinin gerçekleştiğini söyler⁸⁶ ve bu olayın Fatih'in İstanbul'u fethetmesinde etkili olduğunu açıkça öne çıkarır.

Dindarlık hususunda en ön plana çıkan hükümdar ise II. Bâyezîd'tir. Evliya, II. Bâyezîd'i, Bâyezîd-i Veli olarak adlandırarak onun dindarlığına vurgu yapar. Bâyezîd-i Veli nefsi ile mücadelesinde, nefsinin ağzından dışarı çıkıp yemeği yiyip içeri girmek istediğinde Bâyezîd'in bunu müsaade etmeyip nefsinin öldürdüğünü zikretmiştir. Kara Şemseddin Sivasî ve şeyhülislamın fetvasıyla nefsin katli edilip cenaze namazıyla gömüldüğünü anlatmaktadır.⁸⁷ Bu olaydan sonra Bâyezîd uzlete çekilir ve devlet içinde ki kul taifesinin idaresi zorlaşır. Düşman serkeşlik etmeye başlar. Özellikle Şah İsmail'in Bâyezîd'e *at çulu* hediye etmesi onu küçük düşürür.⁸⁸

Bâyezîd-i Veli, I. Selim şehzade iken onu Trabzon'dan getirtir. Şehzade Selim konuştuğu sırada Bâyezîd, kızıp kuru kızılık sopasıyla 8 çubuk vurarak, *Sekiz seneye hilâfete işâretidir. Oğlan elem çekme zıkr eyle, zıkr târîhinden sonra te'dibimle meydân-ı hilâfet senindir, al bu yediğin kuru çubuğu yere dik, sekiz sene meyvesin yiyeyin* diye telkinde bulunur. Şehzade Selim kuru kızılık sopasını yere dikerek; *Yâ Rabbî bu kuru ağaca meyve ver ve meyvesin meşhûr-ı âfâk eyle* diye dua etmiştir.⁸⁹ Evliya'ya göre bu bir keramettir. Çünkü Selim Han'ın saltanat süresi 8 yıl sürmüştür. Daha sonra, I. Selim Han şehzadeliği döneminde babası Bâyezîd-i Veli'ye isyan etmiştir. Bu isyan sonucunda Selim Han, Çorlu'da II. Bâyezîd'i mağlup edince Bâyezîd; "Selimler ömrünüz az olsun ve gazânız çok olsun. Padişahlığı benden Çorlu'da aldınız yine aynı yerde veresiniz" demiştir.⁹⁰ Hem I. Selim hem de II. Selim bu bedduanın muhatabı olmuştur. Evliya Çelebi'nin burada dua-beddua ikilisini tarihi anlamlandırma konusunda kullandığı dikkati çekiyor.

Sultan Selim'in Mısır'ı ve kutsal toprakları fethi dindar padişah tipinin güçlenmesinde etkilidir. Yavuz Sultan Selim, Mısır seferine gitmeden önce *Ebü's-Selc-i Hindî'nin* yanına gidip duasını almıştır.⁹¹ Selim, Bursa Yenişehir'de bütün kardeşlerini şehit ettikten sonra Bursa'daki bütün atalarını ziyaret eder. Emir Sultan türbesine gidip ruhaniyyattan yardım istemiştir. Emir Sultan'ın kabrinden; *Ey Selim, Allah'ın iradesiyle hepiniz güvenli güvenli*

⁸⁵ Age, I. Kitap, İstanbul 2006, s. 36.

⁸⁶ Age, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 244.

⁸⁷ Age, III. Kitap, İstanbul 1999, s. 206; Burada anlatılan menkıbenin, IX. yüzyılda İran coğrafyasında yaşayan Bayezid'i Bistami'nin yaşadığı hikâye ile örtüştüğünü söyleyebiliriz. Evliya'ya göre iki menkıbe arasındaki fark; Sultan Bayezid'in nefsinin öldürdüyü, Bayezid-i Bistami'nin ise öldürmediği yönündedir.

⁸⁸ Evliya Çelebi, age, I. Kitap, İstanbul 2006, s. 140.

⁸⁹ Age, I. Kitap, İstanbul 2006, s. 199.

⁹⁰ Age, I. Kitap, İstanbul 2006, s. 146.

⁹¹ Evliya Çelebi, age, IX. Kitap, İstanbul 2005, s. 281.

Mısır şehrine girin [Yusuf suresi, 99] sesi duyulur. Kemalpaşazâde, *müjde padişahım sana Mısır'ın fethi müjdelendi* demiştir.⁹² Bir diğer keramet de yine Selim ile Kemalpaşazade arasında yaşanmıştır. Selim Han, Mısır'ı fethetmek için giderken Kemalpaşazâde; Muhyiddin-i Arabi'nin Risalesinde, *izâ câe's-sînü dehale's-şînü ezharâ bi-merkadi'l-mîm* sözlerini yorumlamıştır. Kemalpaşazâde, *Şin*'den maksat Selim Şah, *dehale's-şîn*'den maksat Şam, *bi-merkadi'l-mîm*'den maksat Muhyiddin olduğunu söyler. O gece Selim Şah rüyasında Muhyiddin'i Arabi'yi görür; *Yâ Selîm, senin gelmene muntazır idim. Safâ geldin. Mısır gazân müyesser oldu. Sana tebşîr etdim. Sabâh istablında bir siyâh ata süvâr olup ol at seni bana getirüp bulur. Beni hâk-i mezelletden kaldırıp bu Sâlihiyye'yi imâret eyle. Ve bana bir âsitâne ve câmi' ve medrese ve imâret ve hammâm ve mahkeme-i Muhammedî binâ eyle. Yürü, işin râst olup Mısır fethi müyesser ola.* Selim, bu rüyadan sonra bi keramet ile Muhyiddin'i Arabi'nin kabrini bulur ve türbe inşaa eder ve sonrasında Mısır'ın fethi gerçekleşir.⁹³ Bu sebeple, Kemâlpaşazâde O'na *Hâdîmü'l-Harameyn* ünvanını vermiştir.⁹⁴

Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'nde Sultan Selim'in Mısır seferini anlatırken *Hulefa-i Raşidin*'den Hz. Ali'nin de bu sefer üzerinde sözlerinin olduğunu aktarır. Evliya; "Hz. Ali cifrinde Sultan Selim'in vasıflarının olduğunu belirtir. Hz. Ali; Mutlaka Âli Osman'ın bir Selim'i Rum, Acem sonra da Ceziretü'l-Arab'a sahip olaçaktır. Ceziretü'l-Arab'dan kasıt Mısır'dır ki cezire (ada) denir, zira Mısır'ın bir tarafı, Batı tarafında Akdeniz'dir. Bir tarafı, doğu tarafından Süveyş denizidir", demiştir.⁹⁵

Kanuni Sultan Süleyman, H.900/M.1494-95 tarihinde doğmuştur.⁹⁶ Evliya, Seyahatnâmesi'nde Kanuni Sultan Süleyman'ın müceddid olduğu yönündedir.⁹⁷ Bu görüşünü *Allâh, her yüzyılın başında bu ümmete dînlerini yenileyici birini gönderir.* Hadîsi ile desteklemiştir. Evliya'ya göre, Sultan Süleyman bu hadîs'in müjdesine mazhar olmuştur. Onun için Sultan Süleyman kırk sekiz yıl padişah olup yedi iklimde ülkeler feth edip hadisten hissedar olmuştur. On sekiz padişahı kendisine boyun eğdirmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın dindarlığı ile ilgili bir anlatıda Rodos seferi öncesinde, *ehl-i keramet* diye bilinen Yakub Baba'yı ziyaret bahsidir. Kanuni, Yakub Baba'yı ziyaret ettiğinde, Yakub Baba Rum suresinin 4-5. ayetlerini okuyup; *...var Sarı oğlan Rodos'u feth et demiştir.* Evliya, Yakub Baba'nın kerametiyle Rodos'un feth edildiğini söyler.⁹⁸ Bir başka yerde ise Kanuni'nin rüyasında Hz. Peygamber'i görmesidir. Hz. Peygamber; *Yâ Süleymân! Belgrad'ı ve Rodos'u ve bin yedi yüz kırk pâre sağır ü kebîr kılâ'ları feth edüp Âl-i Osmân devletin tasîh edüp gazâ mâlıyla Kudüs-i şerîfe bir kal'a-i metîn ve benim Medîne-i münevvereme bir rîbât-ı hasîn ve Ka'be-i Beytül-harâm'ın cânib-i erba'asına bir hisâr-ı üstüvâr inşâ edüp metânât üzre tevsî' eyle*⁹⁹ diye emretmiştir. Hz. Peygamber, Kanuni'nin kırk sekiz yıl yaşayacağını, çok gazâ (savaş) edeceğini, şefaati hak ettiğini anlatmış ve gazâ malından Mekke, Medine'ye harcama yapması gerektiğini yani kutsal topraklara yardım ile hizmet etmesini emretmiştir. Kanuni bunun üzerine bu topraklara üç bin kese yardımda bulunur. Evliya, Mekke ve

⁹² Age, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 33.

⁹³ Age, IX. Kitap, İstanbul 2005, s. 276.

⁹⁴ Age, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 23.

⁹⁵ Age, I. Kitap, İstanbul 2006, s. 142.

⁹⁶ Age, I. Kitap, İstanbul 2006, s. 144.

⁹⁷ Sultan Süleyman'ın müceddidliği ile ilgili F. Emecen; "Öte yandan Kutbüddin el-Mekkî, onun Ehl-i sünnet mezhebinin muzaffer kılıp ilhâd ehlini bertaraf etmesi sebebiyle X. (XVI.) asrın müceddidi olduğunu yazmıştır" ifadelerini kullanmıştır. Feridun Emecen, "Süleyman I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.38, İstanbul, s. 70.

⁹⁸ Evliya Çelebi, age, IX. Kitap, İstanbul 2005, s. 120.

⁹⁹ Evliya Çelebi, age, IX. Kitap, İstanbul 2005, s. 404.

Medine'ye gittiğinde bundan çok etkilenmiştir. Evliya, *Bu Hakir 38 sene 17 padişahlık yer gezdim böyle yedi cennet benzerini görmedim* demiştir.¹⁰⁰

Ebussuud Efendi, Kanuni'ye *Sultânü'l-berreyn ve hâkânü'l-bahreyn* ünvanını vermiştir. Sultan Süleyman, Malta ve Rodos'u feth edince *sâhib-i bahr*, Bağdat'ı feth edince *Sultânü'l-berreyn* ünvanlarını almıştır. Evliya; Bağdat ve Rodos elden gidince bu ünvanları kullanmanın doğru olmayacağını ve Osmanlıların bunu korumak için gayret içinde olduklarını belirtmiştir.¹⁰¹ Yukarıda zikredilen olaylar ve bilgiler, manevi önderler ile ve İslam inancı ile hanedanın irtibatını göstermektedir.

4.3. Halife Padişah (İslam Padişahı)

Evliya Çelebi, Seyahatnâme'de Osman Gâzi'den Yıldırım Bâyezid'e kadar Osmanlı tahtına geçen hanedanı için *Bey* ünvanını kullanmıştır.¹⁰² Yıldırım Bâyezid, Çelebi Mehmed, II. Murad, I. Mehmed (Ebu'l-feth) ve II. Bâyezid (-ı Veli) için *halife oldı* ifadesi Seyahatnâme'de yer alır.¹⁰³ Sultanların *halife oldı* şeklindeki Seyahatnâmedeki zikri, Yıldırım Bâyezid döneminde Abbasi halifesi ile başlayan ilişkiler¹⁰⁴ dolayısıyla gerçekleşmiş olabilir. Seyahatnâmede bu olaya da atıf vardır. El-Mütevekkil Alallâh Muhammed tekrar halife olduktan sonra, H.797/M.1395 tarihinde Yıldırım Bâyezid Hân, Rûm'da *halife* olup teberrûken el-Mütevekkil'e elçi gönderip izin taleb edip onlara bağlılığını bildirdi. El-Mütevekkil de Yıldırım Hân'a bir seccâde, bir Kelâm-ı İzzet, bir kılıç, bir at, bir koyun gönderip berât vermiştir.¹⁰⁵ I. Bâyezid Han'ın halife ile olan bu ilişkisine dikkat çeken Evliya, Yıldırım Bâyezid'e kadar Osmanlı'nın başına geçen padişahlar için *bey* ünvanını kullanırken, bundan sonrakiler için bilinçli bir tercihle halife ünvanını kullanmış olma ihtimali yüksektir.¹⁰⁶ Bununla birlikte Mısır'ı feth edip Mısır'daki halifelîği bitirmesine rağmen Evliya, I. Selim Hân için *tahta geçti* sözünü kullanmıştır.¹⁰⁷ I. Süleyman *Halife*, II. Selim *Şah*, III. Murad, III. Mehmed, *Şah*, Sultan Ahmed *Halife*, II. Osman *Halife*, Mustafa Hân *Halife*, IV. Murad *Halife*, İbrahim Hân *Halife* ve IV. Mehmed hala *Padişah-ı Osmandır* diye anlatılmıştır.¹⁰⁸ Buradan hareketle Evliya, *halife* ünvanını padişahlık anlamında da kullanmıştır.

Halifelik hususunda en önemli dönem Sultan I. Selim devridir. Daha şehzadelîği zamanında hem İran hem de Mısır politikalarında etkin rol oynamıştır. Evliya Çelebi de bu rolüne dikkat çeker ve bu olayları sanki görmüş ve yaşamışçasına ayrıntılı biçimde anlatır. Bâyezid-ı Veli, Turhal Ovası'nda Acem ile savaşırken Dulkadiroğullarından Alaüddevle tarafından Mısır Sultanı Gavri on iki bin asker desteğiyle Osmanlı askeri içine girince, Selim Şah, Canha dağlarına geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu bölgedeki Acem ve Türkmenlerin Osmanlı elinden çıkmasıyla Şehzâde Selim; *Âh Mısırlı, âh Mısırlı*, demiştir. *Cenâb-ı Bârî bana taht-ı âl-i Osmânî erzânî kıalarsa, Allâh ile ahdim olsun, ibtidâ gazâm Acem, ikinci Zülkadiroğlu, üçüncü gazâm Mısır olsun. Anlar İslâm pâdişâhları ola da Acem'e imdâd edeler, hayr ola, diyerek Mısır'ın fethi için sabr ederdi*¹⁰⁹ ifadelerini kullanmıştır.

¹⁰⁰ Age, IX. Kitap, İstanbul 2005, s. 371.

¹⁰¹ Age, II. Kitap, İstanbul 1998, s. 23.

¹⁰² Geniş bilgi için bkz. Feridun Emecen, age, s. 118.

¹⁰³ Evliya Çelebi, age, IX. Kitap, İstanbul 2005, s. 55-56.

¹⁰⁴ Halil İnalçık, age, s. 62.

¹⁰⁵ Evliya Çelebi, age, X. Kitap, İstanbul 2007, s. 300.

¹⁰⁶ Age, X. Kitap, İstanbul 2007, s. 55-56.

¹⁰⁷ Age, X. Kitap, İstanbul 2007, s. 55-56.

¹⁰⁸ Age, X. Kitap, İstanbul 2007, s. 55-56.

¹⁰⁹ Evliya Çelebi, age, X. Kitap, İstanbul 2007, s. 55-56.

Evliya'nın bir diğer anlatısında Şehzade Selim, derviş kılığında Selim Dede adı altında Şah İsmail'e gider, onunla satranç oynar, oradan Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret eder ve şu duayı eder: *Yâ Resûlullâhi, nâmûs-ı Muhammedi, deyü cihâna bir nâm kodun. Bu ne nâmûsdur kim Mısır Çerkezi keferesi içinde böyle yatmak nâmûs mudur? Seninle ahd-i mîsâkımız bu bâzâr üzre olsun kim Mısır fethin bana müyesser eyle, Mısır'ı sana vakf edüp kilâr edeyim, ümmetlerine her sene kisve ve surre ve atıyyeler edeyim, yâ Resûlullâh der ve bu yakarış yedi gün sürer. En son Hz. Peygamber'in kabrinin dibinde kirli palaslı kimse: Yâ Selîm! Ben mütekeffilim. Var işine meşgûl ol, ammâ ibâdullâh[a] zulm [ü] ta'addî etme ve ulemâ-yı Mısır'a ri'âyet eyle, ruh ruh, diye işaret eder. Şehzade Selim Mısır hacılarıyla Mısır'a gider, Meymendî Tekkesine konuk olur. Dede Selim ismiyle selam verir, burada bulunan Ebussu'ûd-ı Cârîhî; ...ve aleykümü's-selâm, yâ sâhibe Resûlillâhve yâ hâkime'l-Haremeyni's-şerîfeyn, yâ hakeme'l-Mısır, Selim Şah, diyerek onu tanır.¹¹⁰*

Evliya'nın yukarıdaki anlatısından yola çıkarak şu yargıya varılabilir; Evliya, II. Bâyezid'in yumuşak politikalarından faydalanan Sultan Gavri ve Şah İsmail'in güçlendiklerine dair bir söyleme sahiptir. Çünkü *sapkın* bir mezhebe sahip olan Safevilerin bu kadar etkili olmaları islam ümmetini ve islam onurunu zedelemektedir. Yine "*Çerkez keferesi*" olarak adlandırdığı Memlûklülerin, Safevilere destek olup Osmanlı aleyhinde faaliyet göstermesini de büyük bir onursuzluk olarak değerlendirir. Öyle ki Yavuz'un Hz. Peygamber'e söz verirken sarf ettiğini belirttiği *namusu-u Muhammedi... bu ne namusdur ki...* ifadeleri oldukça ağır bir itham ve hayıflanmadır. Bu örneklerle Evliya, hem kendi hem de Osmanlı belleğindeki Yavuz'un *halifelik* ve *İslâm padişahı* konusundaki iddia ve ideallerine yer verir. Halifelik kurumunun islam padişahlığı önemine dikkat çeken Evliya, bu yüzden Selim'in Mısır seferi için aldığı fetvayı ve Gavri-Selim mücadelelerini aynen metnine almıştır.¹¹¹

Sultan Gavri, huzuruna gelen on elçiyi katl ederek, kendi dileğini iki elçi ile birlikte Sultan Selim'e göndermiştir. Sultan Gavri'nin ahidnâmesinde; *Biz anı sağ iken Mısır hâkine komam. Vaktine hâzır olsun. Haleb altında kendü ile Merc-i Dâbık sahrâsında görüşelim. Er ise meydânıma gelsin*¹¹² denilir. Bunun üzerine Sultan Selim, Mısır üzerine sefere çıkar. Sultan Gavri'yi Mercidabık'ta yenilgiye uğratır. Sultan Selim Mısır'ı tamamen feth ettikten sonra, Evliya'nın söyleyişiyle; Selîm şâh Mısır'a müstakil pâdişâh¹¹³ olmuş ve daha sonra Mısır'daki kutsal emanetler İstanbul'a gönderilmiştir.¹¹⁴ Böylelikle, Hicaz'ı, Mısır'ı alan I. Selim'in,

¹¹⁰ Age, I. Kitap, İstanbul 2006, s. 59-60.

¹¹¹ "Bir pâdişâh İslâm pâdişâhından olup Mekke ve Medîne ve Hâdimü'l-Haremeyn iddi'asında olup Kızılbaş-ı bedma'âş ki sebb-i Çaryâr-ı Güzînenenlerden ola, anın üstüne gayrı İslâm pâdişâhı sebb-i Çaryâr'ı men' etmek için Kızılbaş üzre sefer ederken ol mahalde Mekke ve Medîne pâdişâhından Kızılbaş'a imdâd gelüp sebb-i la'neti men' edem, diyen pâdişâha kılıc çekseler, el-cevâb ne lâzım olur, beyân buyurula. El-cevâb: Eyle imâmın imâmeti câyiz değildir. Hal'i farz-ı ayndır. Revâfiz mezhebine girmiş. Eli, vilâyeti gâret olunup anlara taba'iyet edenlerin demi hederdir, katl olunup esir olunmaz. Nisvânları harâmdır, cevâr olunmaz. Üzerine sefer eyleyüp milkin âhara tevcih eylemek gerek, el-cevâb" deyü fetvâ-yı sened-i Resûlullâh'ı Selîm şâh eline alup derhâl on iki nefer kimesneleri Mısır'da Sultân Gavri'ye elçi gönderirler". Evliya Çelebi, *age*, X. Kitap, İstanbul 2007, s. 63.

¹¹² Evliya Çelebi, *age*, X. Kitap, İstanbul 2007, s. 63.

¹¹³ "Henüz âl-i Osmân Mekke ve Medîne pâdişâhı olup Mekke şürefâlarına, Yemen tûbba'larına ve Habeş necâşîlerine ve Fûncistân kakanlarına ve For ve Donkalâ ve Afnu ve Bornu meliklerine ve Sûdân sultânlarına ve Fes ü Merânkeş pâdişâhlarına ve Mağrib-zemîn selâtînlere ve Bağdâd'da âl-i Abbâsiyân'a ve Hind râyına ve Acem şâhı şâh İsmâ'il'e ve Basra ve Lahsa ve Ummân hâkimlerine ve'l-hâsıl cümle milêl düvel sultânları ve kral-larına; "Ben ki fâtihi-i Mısır Hâdimü'l-Haremeyni's-şerîfeynim" deyü nâme-i mahabbetnâmeler gidüp...". Evliya Çelebi, *age*, X. Kitap, İstanbul 2007, s. 70.

¹¹⁴ Age, X. Kitap, İstanbul 2007, s. 72-73.

itibarı artmış ve I. Selim, *Hâdimü'l- Haremeyni's- Şerefeyn*¹¹⁵ ünvanıyla anılmaya başlanmıştır.

Evliya Çelebi Mısır'ın fethini ve kutsal emanetlerin İstanbul'a gönderilişini ayrıntılı biçimde anlatmasına rağmen halifeliğin Osmanlılar'a devriyle ilgili bilgi vermemektedir. Evliya için Osmanlılar'ın kutsal topraklara sahip olması ve onların hizmetinde bulunmaları çok daha önemlidir. Osmanlılar kendileri halifelikten öte, Müslümanların ve kutsal toprakların hamisi ve hizmetkârı olarak görmüşlerdir.

I. Selim'in ünvanının benzeri I. Süleyman tarafından da kullanılmıştır. Osmanlı hâkimiyetinni Mekke, Medine ve Kudüs'e, yani sünni İslam'ın üç temel kutsal şehrine yayılması, I. Süleyman'a Müslüman âleminin simgesel önderliği iddiasında bulunma ilhamını verdi. Sünni Abbasi Halifelerinin kadim payitahtı Bağdad'ın fethi ardından, bu Padişah *dünyanın halifesi* (halife-i cihan), *islam dünyasının halifesi*, *müslümanların halifesi* (halife-i islam, halife-i müslimin) gibi ünvanları kullanmayı yeğledi. Sultan Süleyman "evrensel egemenlik imalarıyla birlikte *hilafet makamı* iddiasında bulunan ilk Osmanlı padişahıdır. Bu düşüncenin mimarı Şeyhülislam Ebusuud Efendi'dir. O, bu görevi süresince Sultan Süleyman'ın resmi ünvanlarını anıtsal kitabelerde ve kanunnâme mukaddimelerinde beyan etmiştir.¹¹⁶ Evrensel hilafet iddiası, "Arap, Acem ve Osmanlıların Sultanının çeşitli etnik gruplara mensup Müslüman uyrukları üzerindeki yetkisini genişletiyordu. Ayrıca *ışıldayan şeriatın* (şeriat-ı garra) seçilmiş hamisi ve yorumlayıcısı ve tüm insanların üzerinde *Allah'ın gölgesi* (zıllu'l-lâh) olan Süleyman'ın diğer Müslüman hükümdarları arasındaki üstünlüğünü ifade ediyordu.¹¹⁷

Osmanlı hanedanında -sultani imge bağlamında- Sultan Süleyman için *ideal sultan* kavramını kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim kendisinden sonra Osmanlı tahtına geçen padişahların yaptıkları fetihlerle askeri başarıları elde etme veya saray yaşantısı bakımından, Sultan Süleyman'ın zamanına bir dönüşü görmek mümkündür. Süleyman, Celalzâde'nin eserinde "zübde-i âl-i Osman" olarak tanımlanır. Bu tanımlama ile yazar, Sultan Süleyman'ı "ideal sultan" da olması gereken bütün vasıfları kendinde toplayan biri olarak kabul eder.¹¹⁸

Sultan Süleyman'ın bu düşüncede olması onun kendi döneminde Doğu'da İran (Şii-Safevi), Batı'da Habsburglara karşı sefer düzenlenmesinin yolunu-ülküsünü açmıştır. Sonrasında gelen Osmanlı Padişahları Sultan Süleyman'ın mirasını sürdürme yolunda devam etme niyetinde olmuşlarsa da, manevi yönden onu yakalayamışlardır. Örneğin II. Selim'in "sarhoş" ünvanını alması, onun geniş anlamda Müslümanların hamisi olma ünvanını zedelemiştir.

Sonuç

Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde Osmanlı hanedanı ile ilgili bilgiler yoğun ve girift bir şekilde işlenmiştir. Evliya Çelebi hanedan musahibi olması, ifa ettiği görevleri nedeniyle hanedanın canlı tarihine ve okudukları ve dinledikleri de geçmişine tanıklık etmiştir.

Araştırmamız, öncelikle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Osmanlı hanedanı için önemli bir kaynak oluşturduğunu ortaya koymuştur. Evliya, Osman Gâzi'den IV. Mehmed'e kadar geçen padişahlar ve onların şehzadeleri hakkında önemli bilgiler verir. Evliya'nın ilk seyahatinin Bursa'ya olması ve burada kurucu hükümdarların kabirlerini ziyaret etmesi, onun Osmanlı hanedanının tarihine olan ilgisini açıkça ortaya koyar. Her gittiği yerde hanedana ait izler

¹¹⁵Gülru Necipoğlu, *age*, s. 31.

¹¹⁶Gülru Necipoğlu, *age*, s. 31-32.

¹¹⁷*Age*, s. 32-33.

¹¹⁸Tülün Değirmenci, *age*, s. 247.

araması da, Seyahatnâme'nin merkezine hanedanın oturduğunun önemli bir delilidir. Evliya Çelebi ayrıca Seyahatnâmesi'nde Kanuni Sultan Süleyman ve Yavuz Sultan Selim Han isimlerinden çokça zikretmiştir. Sarayın düşünceleriyle hemhal olan Evliya'nın Osmanlı'yı her alanda zirveye ulaştıran bu padişahlardan geniş şekilde bahs etmesi, -Onun algısında - Osmanlı'nın ihtişamını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Evliya Çelebi, Seyahatnâmenin genelinde İslam geleneği olgusunu ön planda tutmaktadır. Kendi kişiliği üzerinde etkili olan *dini hassasiyeti* aynı zamanda yaşadığı, gezip- gördüğü olaylara ve *Osmanlı hanedanını* anlatma düşüncesinin zeminini teşkil etmiş nitekim bu Osmanlı hanedanı algısının temelini oluşturmuştur.

Evliya Çelebi'nin hanedanla ilgili anlatılarında, hem yazılı hem de yoğun bir sözlü kültürün de izleri tespit edilmiştir. Bu anlamda Evliya'nın zihninde sözlü bir kültür hazinesine sahip olduğunu söylersek abartmış olmayız. Onun zihnindeki kültür kodlarının içinde hanedan tarihi de önemli bir yer tutar. Bu izlere göre, Evliya Çelebi Osmanlı hanedanının meşruiyeti konusunda şüpheye sahip değildir. Osmanlılar'a soyca kudsiyet atfetmekte, onların soyunu Şeyh Edebali'nin aracılığıyla Hz. Peygambere, Akkoyunlulara ve Selçuklulara dayandırır. Ayrıca Cengiz ailesiyle de bir irtibat kurmaya çalışır. Evliya'ya göre, Osmanlı padişahı gâzidir, dindardır ve İslam'ın hamisidir. Evliyaların ve Hz. Peygamberin şefaatlerine mazhar olarak hüküm sürmektedir. Hanedan üyeleri dindarlıktan uzaklaştıklarında, Evliya'nın eleştirisine muhatap oldukları, dindarlaştıklarında ve dine hizmetlerini artırdıklarında ise övüldükleri dikkati çekmiştir.

Evliya Çelebi, hanedan içinde uygulanan kardeş katli meselesine gizliden muhalif olmasına rağmen, bu Onun Osmanlılar'a bağlılığına ve sadakatine halel getirmemiştir. Çünkü *Osmanlı hanedanı* onun gözünde kudsiyet taşıyan bir sülâledir.

Kaynakça

- ALDERSON, Anthony D., *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, Çev: Şefaettin Severcan, İz Yayıncılık, İstanbul 1998.
- AKYOL, Taha, *Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet*, Milliyet Yayınları, Ocak 1999.
- ARTUK, İbrahim, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Gazi'ye Ait Sikke", *Birinci Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920) Kongresi Tebliğleri*, Ankara 1980, s. 27-31.
- BARKAN, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C.IX, Ankara, s.133-153.
- BEYAZIT, Yasemin, "Evliya Çelebi'nin Sunduğu Önemli Bir Portre: Bitlis Han'ı Abdal Han", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.X, 2011, s.67-82.
- BİRİCİK, İbrahim, *1980-1990 Arası Türk Romanında Öteki*, (Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2013.
- DAĞLI, Yücel, "Evliya Çelebi Hayatı ve Seyahatnâmesi", *Osmanlı*, C.VIII, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 2000, s.344-354.
- DANKOFF, Robert, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Okuma Sözlüğü*, Çev: Semih Tezcan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.
- DANKOFF, Robert, *Seyyah-ı Âlem Evliya Çelebi'nin Dünyaya Bakışı*, Çev: Müfit Günay, Yapı Kredi Yayınları, Kasım 2010.

- DEĞİRMENÇİ, Tülün, *İktidar Oyunları ve Resimi Kitaplar II. Osman Devrinde Değişen Güç Dengeleri*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.
- EKİNCİ, Ekrem Buğra, "Osmanlı Hukukunda Kardeş Katli Meselesi", Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan, Ankara 2006, s. 1105-1117.
- EMECEN, Feridun, *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.
- EMECEN, Feridun, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- EMECEN, Feridun, *Yavuz Sultan Selim*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010.
- EMECEN, Feridun, "Selim I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.36, İstanbul 2012, s. 407-414.
- EMECEN, Feridun, "Süleyman I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.38, İstanbul 2012, s. 62-74.
- EMECEN, Feridun, "İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bâyezıd", *İslam Araştırmaları Merkezi- Osmanlı Araştırmaları Dergisi (The Journal Ottoman Studies)*, S.XLIII, İstanbul 2014, s. 67-92.
- ERTAŞ, Mehmet Yaşar, "Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesinde Gaza", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XX/VII, S.1, 2012, s.79-100.
- ERTAŞ, Mehmet Yaşar, "Osmanlı Ordularının Geçiş Güzergâhı Olarak Gelibolu", *Çanakkale Tarihi*, S.II, İstanbul 2008, s. 887-897.
- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz.: Robert Dankoff-Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, I. Kitap, İstanbul 2006.
- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz.: Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, II. Kitap, İstanbul Ocak 1998.
- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz.: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, III. Kitap, İstanbul Eylül 1999.
- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz.: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, IV. Kitap, İstanbul Mart 2000.
- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz.: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-İbrahim Sezgin, Yapı Kredi Yayınları, V. Kitap, İstanbul 2001.
- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz.: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, VI. Kitap, İstanbul 2002.
- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz.: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, VII. Kitap, İstanbul Nisan 2003.
- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz.: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, VIII. Kitap, İstanbul 2003.
- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz.: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, IX. Kitap, İstanbul Mart 2005.
- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz.: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, X. Kitap, İstanbul 2007.

- FAROQHI, Suraiya, *Yeni Bir Hükümdar Aynası Osmanlı Padişahlarının Kamusal İmgesi ve bu İmgenin Algılanması*, Çev: Gül Çağalı Güven, Alfa Yayınları, İstanbul 2011.
- GENCER, Bedri, "Osmanlı Meşruiyet Tabakalaşmasının Oluşumu", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, S.30, Mart 2004, s. 65-100.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliyye (Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem 1302-1606: Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul Mayıs 2009.
- İNALCIK, Halil, "Açılış Konuşması", *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, Haz.: Nuran Tezcan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, s. 383-390.
- İNALCIK, Halil, "Adaletnameler", *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adâlet*, Eren Yayınları, İstanbul 2000, s.75-190.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Haziran 2003.
- İNALCIK, Halil, "Osmanlılar'da Saltanat Veraseti Usûlü ve Türk Hâkimiyet Telakkisiyle İlgisi", *Siyasi Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.14, S.I, 1959, s. 69-94.
- İNALCIK, Halil, "Osman I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.33, İstanbul 2012, s. 443-453.
- KIEL, Machiel, "Tırhala", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.41, İstanbul 2012, s.114-116.
- LOWRY, Heath, *Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul Temmuz 2010.
- NECİPOĞLU, Gülru, *Sinan Çağı (Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür)*, Çev: Gül Çağalı Güven, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Gazi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.13, İstanbul 2012, s. 443-445.
- TAŞTAN, Yahya Kemal, "Evliya Çelebi'nin Osmanlı Hanedanına Bakışı", *Doğumunun 400. yılında Evliya Çelebi*, Ed. Nuran Tezcan-Semih Tezcan, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2011, s.240-260.
- TEZCAN, Nuran, "1814'ten 2011'e Seyahatnâme Araştırmalarının Tarihçesi", *Evliyâ Çelebi*, Ed. Nuran Tezcan-Semih Tezcan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2011, s.78-115.
- TURAN, Şerafettin, "Bâyezid II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul 2012, s. 234-238.
- ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul Ekim 2012.
- ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, Ekim 2011.
- ÜNAL, Mehmet Ali, "Evliya Çelebi'ye Göre Tırhala'da Osman Şah'a Ait Eserler", *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Saraybosna 4-5 Mayıs 2015, s. 29-40.

YILMAZ, Hakan, “Osman Gâzî'nin Kayıp İkinci Sikkesi ve Osmanlı Kuruluş Tartışmalarına Etkisi”, *Âb-ı Hayât'ı Aramak: Gönül Tekin'e Armağan*, Ed. Ozan Kolbaş-Orçun Üçer, Yeditepe Yayınları, İstanbul Ağustos 2018, s. 763-788.